

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ (1870-5)

Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἡ ἱστορία τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα περιελάμβανε τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σερβίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας ὡς κρατῶν, ἀποσπασθέντων ἀπὸ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Μαυροβουνίων περὶ διατηρήσεως τῆς ἰδίας ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἔπειτα ἔθνος λησμονημένον καὶ ἀφανές, ἀλλὰ προωρισμένον νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν συμβάντων τῆς τελευταίας τριακονταετίας τοῦ αἰῶνος, ἀνερριχθήθῃ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ῥωσίας εἰς ἀνεξάρτητον ἐκκλησιαστικὴν ὑπαρξιν, ἣτις ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς παλιγγενεσίας αὐτοῦ ὡς κράτους βαλκανικοῦ μετὰ τὴν πάροδον πέντε σχεδὸν αἰώνων.

Παρὰ τὰς λογοτεχνικὰς προσπαθείας φιλοπατριδῶν Βουλγάρων, οἳ οὐκ ἐκ Σαμακόβης Παΐσιος καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Σωφρόνιος, ἐπίσκοπος Βράτζας, συγγραφεὺς τοῦ πρώτου ἐν τῇ νέᾳ βουλγαρικῇ ἐντύπου βιβλίου, οἱ εὐήθεις Βούλγαροι εἶχον μείνει σχετικῶς ἀσυγκίνητοι ὑπὸ τῶν καταπληκτικῶν γεγονότων, ὧν θέατρον εἶχον ὑπάρξει αὐτὴ ἡ Βουλγαρία καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι. Οἱ Βούλγαροι ἔστεροῦντο ἐπιχωρίων ἡγετῶν, οἳ οὐκ ἐκέκτηντο οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ἕλληνες· αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐτῶν ἀρχαὶ ἀνῆκον εἰς φυλὴν ξένην· ἡ πρακτικὴ αὐτῶν πεῖρα περὶ τὰ πολεμικὰ ἦτο μικρά. Καὶ τοῦ μὲν Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1806-12 ὀλίγον μόνον συμμετέσχον, ἀλλὰ, τῷ 1821, πολλοὶ αὐτῶν, παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, εἶχον ἐγγραφῇ εἰς τοὺς φιλικοὺς ἐν Βλαχία, καὶ κατόπιν ἄλλοι εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἕλληνας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1828-9 ἐξήγειρε τὴν ἐνεργὸν αὐτῶν συμπάθειαν εἰς βαθμὸν μεγαλείτερον τοῦ πρὸ αὐτοῦ. Ἀρχηγός τις ἐθειλοντῶν, Μαμάρτσωφ ὁ ἐκ Κοτέλης, τῆς πόλεως, ἣτις ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σωφρονίου καὶ κατόπιν εἶχε παράσχει πολλοὺς πατριώτας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, πιστεύων, ὅτι εἶχε σημάνει ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως τῆς ἰδίας πατρίδος,

ἐκάλεσε τοὺς πολίτας τῆς γενετείρας εἰς τὰ ὄπλα, ἀλλὰ συνελήφθη ὑπὸ Κοζάκων καθ' ἣν ὥραν ἐπειράτο νὰναπετάσῃ τὴν σημαίαν ἐλευθέρας Βουλγαρίας ἐν Τυρνόβφ, τῇ μεσαιωνικῇ πρωτεύουσῃ. Πρεσβεία δὲ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν Ῥῶσον στρατηγὸν Diebitsch εὔρεν ὑπογεγραμμένην τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἡ δὲ ἄδεια μεταναστεύσεως εἰς Βεσσαραβίαν, Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν, ἢ ἴδρυσις ῥωσικοῦ προξενείου ἐν Σλίβεν καὶ ἡ διατήρησις ῥωσικῆς φρουρᾶς ἐν Σιλιστρία μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πληρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως τῷ 1836 ὑπῆρξαν πάντα τὰ ὠφελήματα, ὅσα οἱ Βούλγαροι ἀπεκόμισαν ἐκ τοῦ ἐν μέσῃ τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἐκείνου ἀγῶνος. Ἡ Ῥωσία εἶχε καταδείξει σαφῶς, ὅτι δὲν ἐπεθύμει Βουλγαρίαν ἀνεξάρτητον, καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Σλίβεν μετ' οὐ πολὺ ἐξέφρασαν τὴν δυσαρέσκειον αὐτῶν ἐπὶ τῇ κηδεμονίᾳ τοῦ Ῥώσου προξένου· ἀλλ' Ἄγγλος περιηγητῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸ Σλίβεν καὶ τὴν Κοτέλην, προεσήμανε τὴν μεταγενεστέραν μετὰ δύο γενεὰς πολιτικὴν τοῦ λόρδου Σῶλσβαρου, καθ' ἣν τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἦγεν εἰς τὴν δημιουργίαν βουλγαρικοῦ κράτους ἀντιρρόπου μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας. Μεταξὺ δὲ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν χρόνων τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὀλίγοι μόνον μεμονωμένοι καὶ ἐπιχώριοι ἐξεγέρσεις διέκοψαν τὴν ἡρεμίαν τῆς χώρας. Τῷ 1836 ὁ δραστήριος Μαμάρτσωφ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διορισθῆ ὑπάλληλος τῶν Ῥώσων ἐν Σιλιστρία, ἐσχέδιασεν ἐπανάστασιν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Καρινόβου· ἀλλὰ τὸ μυστικὸν προεδόθη εἰς τὸν Ἑλληνα μητροπολίτην τοῦ Τυρνόβου, ὅστις ἀνεκοίνωσε τὰ τεκταινόμενα εἰς τὸν Τοῦρκον φρούραρχον, δυνηθέντα νὰ συλλάβῃ ἐγκαίρως τοὺς συνωμώτας. Τούτων τινὲς μὲν ἐθανατώθησαν, ὁ δὲ Μαμάρτσωφ ἐξωρίσθη. Μετὰ δὲ πέντε ἔτη αἱ πιέσεις τῶν εἰσπρακτόρων τῶν φόρων ἐξήγειραν ἀποστασίαν τῶν Βουλγάρων παρὰ τὰ σύνορα τῆς Σερβίας, καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην περιῆλθε διὰ τινος Γάλλου ἀποστόλου οἶονεὶ ὁ πρόλογος τῶν περιπύστων «βουλγαρικῶν ὠμοτήτων» τοῦ 1876. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ δυναστείας ἐν Σερβίᾳ προέλαβε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος. Ὁμοίαι δὲ βιαιότητες προεκάλεσαν τῷ 1851 ἐξέγερσιν ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Βιδινίου. Οἱ ἐπαναστάται, καίπερ στερούμενοι πυροβόλων, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος Καραγεώργεβιτς ἐκώλυσε τὴν εἰσαγωγὴν ἐκ τῆς γείτονος ἡγεμονίας, προσέβαλον οὐχ ἦττον τὸ ἐκ φύσεως ὀχυρὸν φρούριον τοῦ Μπελσγράτσικ, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰποχωρήσωσιν ἀποκρουσθέντες. Καὶ ἠκολούθησαν μὲν πολλαὶ σφαγαὶ, ἀλλ' ἡ ἀνέλι-

στος αὕτη ἐπανάστασις, ἡ σοβαρωτάτη πασῶν τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου, ἔπεισε τοὺς Τούρκους πολιτευτὰς, ὅτι ἦτο εὐκαταῖον νὰ προβῶσιν εἰς τινὰς παραχωρήσεις πρὸς τὸ τέως παρεγνωρισμένον ἐκεῖνο ἔθνος.

Ἰσχυρὰ ἐνέργεια ἐθνικῶν ἐργατῶν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐξασκοῦσα τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους. Ἡ ἀνάγνωσις βιβλίου τοῦ Σλάβου λογίου Βενελίν, φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν «Οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νέοι Βούλγαροι», ἐνέπνευσε τὸν Ἀπρίλοφ, ἔμπορον ἐν Γαμπρόβφ, νὰ ἰδρύσῃ τῷ 1835 τὴν πρώτην καθαρῶς βουλγαρικὴν σχολὴν ἐν τῇ ἀνθούσῃ ταύτῃ μικρᾷ πόλει, ἧς οἱ ἔμποροι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι Βούλγαροι οἱ ἐλθόντες εἰς ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ῥωσίας. Εἰσῆχθη δ' εἰς τὰ σχολεῖα ἢ κατὰ τοὺς Ἀγγλους παιδαγωγούς Μπέλλ καὶ Λαγκάστερ ἀλληλοδακτικὴ μέθοδος, τὰ δὲ σχολικὰ βιβλία ἐξετυποῦντο ἐν Σερβίᾳ, καὶ μετὰ δέκα ἔτη ἐλειτούργουν ἤδη πεντήκοντα καὶ τρία βουλγαρικὰ σχολεῖα. Δικαίως δ' ἡ ἐν Ὀδησσῶ βουλγαρικὴ παροικία ἀπεφάσισε νὰ ἐπιγράψῃ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Βενελίν τὴν ῥῆσιν, ὅτι εἶχεν «ἀνακαλέσει εἰς τὴν μνήμην τὸν λησμονημένον, ἀλλ' ἄλλοτε περιφανῆ καὶ ἰσχυρὸν λαὸν τῶν Βουλγάρων». Καὶ εἰς μὲν τὴν ἴδρυσιν τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ σχολείου ἐπηκολούθησε τῷ 1844 ἡ ἔκδοσις τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ περιοδικοῦ, δημοσιευθέντος ἐν Σμύρνη· ἀλλὰ τῶν τε βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων ἡ τύπωσις ἐξηκολούθει γινομένη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐπειδὴ μέχρι τοῦ 1877 ἐν τῇ χώρᾳ, ἧτις εἶνε ἡ σημερινὴ Βουλγαρία, ἐν καὶ μόνον ὑπῆρχε τυπογραφεῖον. Ἀλλ' οὐχ ἦττον τοιοῦτος ἦτο ὁ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ζήλος τῶν Βουλγάρων, ὥστε βιβλία καὶ σχολεῖα παρεσκεύασαν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ γείνωσιν ἐκκλησιαστικῶς μὲν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου, πολιτικῶς δ' ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας κίνησις ἤρχισε διὰ τῆς ἀξιώσεως περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως ἰθαγενῶν ἐπισκόπων· πρώτη δὲ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐπιτυχία, ὀφειλομένη εἰς τὸν ἀρχιμανδρίτην Νεόφυτον Μποσβέλην καὶ εἰς τὸν πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Σάμου, καταγομένους ἀμφοτέρους ἐκ Κοτέλης, τῆς κοιτίδος τῆς βουλγαρικῆς πατριωτικῆς κινήσεως, ὑπῆρξεν ἡ οἰκοδόμησις τῆς πρώτης ἐν Κωνσταντινουπόλει βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τῷ 1848. Περαιότερον δὲ βῆμα ὑπῆρξεν ἡ ἐν ταῖς εὐχαῖς τῆς ἐκκλησίας παράλειψις τοῦ ὀνόματος τοῦ πατριάρχου· τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο ἔτυχε ταχείας

μιμήσεως ἐν ἀπάσαις ταῖς βουλγαρικαῖς χώραις, ὅπου ἡ ἀξίωσις περὶ χωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀπέβη οὕτω γενικὴ, ὥστε ὁ μέγας βεζύρης διετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀβδουὺλ Μετζιτ νάκροασθῆ κατὰ χώραν τῶν παραπόνων τῶν Βουλγάρων χωρικῶν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἄλλοι, διδαχθέντες ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν τῶν Ῥώσων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐν Βουλγαρία καὶ ἐν τῇ Κριμαίᾳ, ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Ῥώμην καθ' ὅμοιον τρόπον, καθ' ὃν οἱ τσάροι τῶν Βουλγάρων εἶχον πράξει κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, καὶ δι' ὅμοιον λόγον. Ὁ Δράγαν Ζαγκῶφ, ὁ δημοσιογραφῶν ἠγέτης τῆς φαρίας τοῦ κόμματος τούτου, συνηγόρησεν ἐν τῇ ἐφημερίδι αὐτοῦ *Βουλγαρία* ὑπὲρ ἐνώσεως μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐλπίζων, ὅτι οὕτως ἔμελλε νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ προστασία τῆς Γαλλίας, ἡ κατὰ παράδοσιν ἐπεκτεινομένη εἰς τοὺς καθολικοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Μετέβη δὲ ὁ Ζαγκῶφ εἰς τὴν Ῥώμην, ἠγούμενος πρεσβείας, καὶ τῷ 1861 ὁ Πίος Θ' ἐχειροτόνησε τὸν Σοκόλσκιν, πρῶτον ληστήν, μεταβληθέντα εἰς μοναχόν, ὡς ἀρχιεπίσκοπον τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τῶν Οὐνιτῶν. Ἄλλ' ὅμως πάραυτα κατέστη φανερόν, ὅτι κατ' ἀναλογίαν ὀλίγοι Βούλγαροι ἐθεώρουν τὴν γαλλικὴν προστασίαν ἀξίαν λόγου. Ὁ Σοκόλσκιν ἐξηφανίσθη μυστηριωδῶς, μεταβὰς εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ τὸ σχέδιον τῆς περικλείσεως τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ εἰς τὴν παπικὴν μάνδραν ἔμεινεν ἀπραγματοποιήτον. Οὐχ ἦττον τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐθορυβήθη μέγਾਲος ἐκ τῶν κινημάτων τούτων. Ὁ πατριάρχης, καίπερ ἀπορρίψας τὰς βουλγαρικὰς ἀξιώσεις, τὰ κληθέντα ἑπτὰ ἄρθρα, δι' ὧν ἀπηρτεῖτο ἐπιχώριος ἱεραρχία καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία ὑπὸ ἐκλεγόμενον ἀρχιεπίσκοπον, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ πρωτεῖα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἦτο πρόθυμος νὰ διορίσῃ Βουλγάρους ἢ τοῦλάχιστον βουλγαροφώνους ἐπισκόπους ἐν καθαρῶς βουλγαρικαῖς ἐπισκοπαῖς καὶ νὰ προβῆ εἰς ἄλλας παραχωρήσεις. Ἀλλὰ ταῦτ' ἀπέκρουσαν οἱ Βούλγαροι, προετάθησαν δὲ ὀκτῶ ἕτερα ἄρθρα, ὁμοίως ἀπορριφθέντα. Αἱ ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων ἠϋξάνοντο καὶ ἠρνοῦντο νὰ ποδεχθῶσι τὴν πρότασιν τοῦ πατριάρχου περὶ ἡμιανεξαρτήτου «ἐξαρχίας συμπάσης τῆς Βουλγαρίας» πέραν τοῦ Αἴμου, γενομένην εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ εὐαρεστήσῃ αὐτοὺς πλὴν ἀνεξαρτήτου ἐθνικῆς ἐκκλησίας, μὴ περιοριζομένης εἰς τὸ διαμέρισμα τὸ μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως.

Πλὴν δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων καὶ τῶν Τούρκων πασσάδων δύο ἄλλα στοιχεῖα συνδυάζονται, ὅπως σπείρωσι δυσαρέσκειαν μεταξὺ τῶν Βουλγάρων ἀγροτῶν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἕκτης δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος. Καὶ δὴ τῷ 1861 τινὰ τῶν πλουσιωτάτων χωρίων ὠρίσθησαν εἰς ἐγκατοίκησιν δωδεκακισχιλίων Τατάρων, οἵτινες εἶχον μεταναστεύσει ἐκ τῆς Κριμαίας. Δὲν ἦτο δὲ ἡ πρώτη φορὰ, καθ' ἣν Τάταροι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, καὶ ἡ ἐν Θράκῃ πόλις Τατάρ-Παζαρτζικ διατηρεῖ ἀκόμη τὸ ὄνομα τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς, τὸ δὲ βαλκανικὸν χωρίον Βριμπίτζα εἶχεν ἀποικισθῆ ὑπὸ ἄλλης ὁμάδος μεταναστῶν ἐκ τῆς Κριμαίας. Ἐνθαρρυνόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως χάριν πολιτικῶν λόγων οἱ ἐπὶ ἡλύδες ἀπέβησαν νέον βάρος εἰς τοὺς ἀγρότας, οἵτινες ἠναγκάζοντο νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς τὰριστα τεμάχια τῶν ἰδίων ἀγρῶν καὶ νὰ κτίζωσιν ἀμισθὶ οἰκίας χάριν αὐτῶν. Δελεαζόμενοι δὲ ὑπὸ ῥωσικῶν ἐπαγγελιῶν δεκακισχιλίοι δυσφοροῦντες Βούλγαροι μετενάστευσαν, ἵνα καταλάβωσι τοὺς τόπους, οὓς εἶχον ἐγκαταλίπει οἱ Τάταροι, καίτοι ἠναγκάσθησαν ἀπογοητευθέντες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ πάτρια τὸ ἐπόμενον ἔτος. Καὶ οἱ μὲν ἐκ Κριμαίας Τάταροι ἦσαν τοῦλάχιστον πρᾶοι καὶ φίλεργοι, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὸ δεύτερον στίφος μεταναστῶν, οἱ Κιρκάσιοι, οἵτινες ἔφθασαν τῷ 1864 μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατάκτησιν τῶν πατρίων ὀρέων, ἀπέβησαν ὁ τρόμος τῶν ἐπιχωρίων, ἀναγκασθέντων καὶ πάλιν νὰ κτίσωσιν οἰκίας καὶ ἐγκαταλίπωσιν ἰδίας γαίας χάριν τῶν δυσαρέστων ξένων. Ἄλλ' ἡ φύσις ἐπῆλθε βοηθὸς τῶν Βουλγάρων. Καὶ δὴ σώζονται μὲν ἀκόμη Τάταροι ἐν Βουλγαρία, ἀλλ' οἱ Κιρκάσιοι ἐντὸς δεκατεσσάρων ἐτῶν ἐξέλιπον σχεδὸν τελείως· νόσοι, πόλεμος καὶ μετανάστευσις συνετέλεσαν ὥστε αἱ τεσσαράκοντα χιλιάδες οἰκογένειαι αἱ εἰσελθοῦσαι εἰς βουλγαρικὰς χώρας νὰ πολεσθῶσι σχεδὸν πᾶσαι. Ἀλλὰ τοιαῦται μεταναστεύσεις, προσεπερχόμεναι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνωμαλίαν, παρέσχον, ὡς εἶκος, ἀφορμὴν νέων ἐνεργειῶν εἰς τοὺς πατριωτικοὺς ἀναμοχλευτάς. Τῷ δὲ 1862, δοθείσης νέας ἀφορμῆς ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου, ὅπου ὁ Βούλγαρος ἐφημεριδογράφος Ῥακόφσκις διωργάνωσε φάλαγγα ἐκ συμπολιτῶν, καὶ ἐκ τῶν πολεμικῶν κινημάτων ἐν Μαυροβουνίῳ καὶ Ἐρζεγοβίνῃ, συμμορία πολιτικῶν ληστῶν ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Χίτοφ κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Σίπκας. Καθ' ἃ δὲ ὁ μέγας ἀρματωλὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Κολοκοτρώνης, κατέλιπε καὶ ὁ Ῥακόφ-

σκης ἀπομνημονεύματα τῶν ἰδίων περιπετειῶν, διακοπέντα ἄλλως μετὰ βραχὺν χρόνον ἔνεκα τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων διαφορῶν.

Τῷ 1864 ἡ τουρκικὴ αὐτοκρατορία διηρεῖτο διοικητικῶς εἰς εἴκοσι καὶ ὀκτὼ βιλαέτια. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἴδρυσις ἐνὸς μεγάλου βιλαετίου, τοῦ τοῦ Δουνάβεως, συγκροτηθέντος ἐκ τῶν προτέρων μικρῶν πασσαλικίων, καὶ ὁ διορισμὸς τοῦ Μιδάτ πασσᾶ ὡς διοικητοῦ μὲ πρωτεύουσαν τὴν γενέτειραν αὐτοῦ πόλιν, τὸ Ῥουστσοῦκιον, ὅπερ ἔκτοτε ἐξηκολούθησεν ἀποτελοῦν τὴν ἑδραν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, ὑπῆρξαν ἀληθινὰ δωρήματα εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἡ διοικήσις τοῦ Μιδάτ, διαρκέσασα τέσσαρα ἔτη, ὑπῆρξεν ἀναμφηρίστως, ἐξαιρέτως ἐπιτυχής. Ἴσως οὐδέποτε ὑπῆρξε περίοδος ἐν τῇ τουρκικῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοταράχου ταύτης χώρας, καθ' ἣν τοσαῦτα ἐπράχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν αὐτῆς πόρων. Καὶ ὅμως ἡ Βουλγαρία ἀπελευθερωθεῖσα ἐπετέλεσε κατὰ τὰ τριάκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη τῆς πραγματικῆς αὐτῆς ἀνεξαρτησίας πολὺ περισσότερα καὶ αὐτῶν ἐκείνων, ἅτινα ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ὁ τὰ μάλιστα μεμορφωμένος τῶν νεωτέρων Τούρκων πολιτευτῶν. Καὶ ὁ μὲν Μιδάτ ἐπεφάνη ὑπεράγαν ἀργὰ, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ σώσῃ τὰς βαλκανικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας χάριν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ Τουρκία ἔχει ἀνάγκην οὐχὶ τόσον νόμων ἀγαθῶν, ὅσον ἀγαθῆς καὶ τιμίας διοικήσεως, οἷα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Μιδάτ ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ἡ τοῦ Ῥουστέμ ἐν τῷ Λιβάνῳ. Ὑπὸ τὸν Μιδάτ τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως ἀνεδείχθη «πρότυπον βιλαέτιον» τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ κατασκευάσας στρατιωτικὰς ὁδοὺς· ἐπ' αὐτοῦ ἔταιρεία ἀγγλικὴ ἔστρωσε τὸν πρῶτον σιδηρόδρομον ἐν Βουλγαρίᾳ ἀπὸ τοῦ Ῥουστσοῦκιου μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Βάρνης, ὅστις οὕτως ἀπέβη ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑσπερίας. Κατήρξατο δὲ ὁ Μιδάτ καὶ ἑτέρας γραμμῆς, σκοπούσης τὴν ἔνωσιν τῆς Πλεύνας μετὰ τοῦ Δουνάβεως, κατεσκεύασε τὴν μεγάλην γέφυραν τῆς Βέλας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Γιάντρα, ἤρχισε τὴν κατασκευὴν τῆς ἀποβάθρας ἐν Ῥουστσοῦκιῳ, καὶ ἴδρυσεν ὄρφανοτροφεῖον ἐν Σοφίᾳ, σχολεῖον ἐν Σούμλα, νοσοκομεῖον ἐν Πλεύνᾳ καὶ πόλιν ἐν Ὁρχανιέ. Εἰς ἐκεῖνον ὀφείλεται ἡ ἐγκατάστασις τῆς λειτουργίας ταχυδρομικῶν ὀχημάτων καὶ ἡ εἰσῆγησις τῆς χρήσεως πυροσβεστικῶν ἀντλιῶν. Πρὸς τούτοις δὲ ἴδρυσεν ταμιευτήρια καὶ ἐπειράθη τῆς βελτιώσεως τοῦ γεωργικοῦ συστήματος. Πρά-

γματι δὲ ὁ περιηγητὴς Κάνιτς ὠμολόγησεν, ὅτι ὁποῦδήποτε καὶ ἂν μετέβη, πᾶσα πρόοδος, ἦν εὖρεν, ἦτο ἔργον τοῦ Μιδάτ. Καὶ ὅμως ὁ ἐπικληθεὶς «πασσᾶς τῶν ἀπίστων» δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ὑλικὴν πρόοδον. Καὶ δὴ ἐφέρειο μὲν πρὸς τοὺς Χριστιανούς ὡς πρὸς ὄντα ἀνθρώπινα, ἐπειράθη δὲ σοβαρῶς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐπαγγελίας τὰς περιλαμβανόμενας ἐν τῷ Χάττι-Χουμαγιὸν τοῦ 1856, καὶ ἡ ἀστυνομία αὐτοῦ δὲν ἐπροπηλάκιζε πλέον τοὺς Βουλγάρους, οἱ δὲ ὑπάλληλοι αὐτοῦ ἦσαν ἐνίοτε ἐπιχώριοι. Πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, ὅτε τῷ 1837 ὁ μεταρρυθμιστὴς σουλτᾶνος Μαχμουτ Β' εἶχεν ἐπιχειρήσει περιοδίαν ἀνὰ τὴν Βουλγαρίαν, οἱ δειλοὶ Χριστιανοὶ, οὓς εἶχεν ἔλθει ἵνα εὐεργετήσῃ, εἶχον κλίνει τὰς κεφαλὰς εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ μεγάλου δεσπότη, εἰς οὗ τὴν ὄψιν δὲν ἐθεωρεῖτο εὐπρεπὲς νὰναβλέψωσιν. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ὁ Μιδάτ ἐγίνωσκε μὲν πῶς νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς Βουλγάρους ὡς ἄνδρας, ἀλλ' ἐγίνωσκε καὶ πῶς νὰ μεταχειρισθῇ αὐτοὺς ὡς ἀποστάτας.

Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἱκανοὶ Βούλγαροι ἐξόριστοι, δυσφοροῦντες ἐπὶ ταῖς μικραῖς προσδοκίαις, ἃς παρεῖχεν ἡ τουρκικὴ διοικήσις εἰς πεπαιδευμένους ἄνδρας ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, εἶχον μεταναστεύσει εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Διηροῦντο δὲ οἱ μετανάσται εἰς δύο στρατόπεδα, εἰς τοὺς παλαιούς Βουλγάρους, ἄνδρας ἔχοντάς τινα περιουσίαν, σκευωροῦντας μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ καλουμένους ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων «Χριστιανούς Τούρκους», καὶ εἰς τοὺς νέους, ὄντας ὡς τὸ πλεῖστον σπουδαστὰς, οἵτινες προετίμων τὸ πρόγραμμα τῆς σερβικῆς Ὀμλαδίνης καὶ τὰς σκευωρίας συνωμοτῶν καὶ μετὰ περιφρονήσεως ἐψέγοντο ὡς «ἀγύρται» ὑπὸ τῆς ἐφημεριδογραφίας τῶν παλαιῶν Βουλγάρων. Καὶ τινες μὲν συνηγόρουν ὑπὲρ Νοτίου σλαβικῆς ὁμοσπονδίας μετὰ τῆς Σερβίας, ἡ δὲ «Μυστικὴ βουλγαρικὴ κεντρικὴ ἐπιτροπεία», ἐφ' ἣν ἐπέδρα ἡ αὐστροουγγρικὴ συνδιαλλαγή (Ausgleich) τοῦ 1867, ἔστειλεν εἰς τὸν σουλτᾶνον ὑπόμνημα, παρακαλοῦσα αὐτὸν νὰ προσλάβῃ τὴν μεσαιωνικὴν προσωνομίαν «τσάρου τῶν Βουλγάρων», νὰ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ νὰ καθιδρῦσῃ τουρκοβουλγαρικὴν δυαδικὴν μοναρχίαν. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἡ ἐκ τῶν μεταναστῶν φατρία τῆς δράσεως ἀνεπέτασεν ἐπὶ βουλγαρικοῦ ἐδάφους τὴν ἀρχαίαν τῆς Βουλγαρίας σημαίαν, τὴν φέρουσαν τὸν λέοντα. Τῷ 1867 δύο μικραὶ συμμορίαι ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Χίτοφ καὶ τὸν Τότγιοφ διέβησαν τὸν Δούναβιν· ἀλλ' οἱ ψυχρῶς ὑπολογίζοντες ἀγρόται δὲν

ἐπέδειξαν πεποίθησιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου, ὅπερ κατεστάλη μετ' ἄκρας αὐστηρότητος. Ὀλίγοι ἐπιζήσαντες διεσώθησαν, διαβάντες εἰς τὰ σερβικὰ σύνορα, καὶ αἱματηραὶ ὑπῆρξαν αἱ ἀποφάσεις τοῦ ἐν Σβιστόβφ συγκροτηθέντος δικαστηρίου· ἀλλ' ἡ θρασύτης, μεθ' ἧς ὁ Μιδάτ ἐτυφέκισε δύο ἐπιβάτας αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, κατηγορουμένους ὡς συνενόχους τῆς ἐπαναστάσεως, ἤγαγεν εἰς διαμαρτυρίας τῶν δυνάμεων καὶ εἰς τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν Πύλη δὲν ἐλυπήθη τυχούσα δικαιολογίας πρὸς ἀπομάκρυνσιν διοικητοῦ ἐπιδειχθέντος οὕτως ἀνεξαρτήτου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ εἶδον μετ' ἀναμίκτων αἰσθημάτων τὴν ἀποχώρησιν ἀνδρός, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει ὁ μέγιστος ὑποστηρικτῆς τῶν ἰδίων ὑλικῶν συμφερόντων, ἀλλ' ἅμα καὶ αὐστηρότατος πολέμιος τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν πόθων. Πέντε ἀλληλοδιάδοχοι διοικηταὶ ἤρξαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἕξ ἔτη, ὧν εἰς μόνος ἐπειράθη νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Μιδάτ. Δεύτερον δ' ἐπαναστατικὸν κίνημα, προκληθὲν ὑπὸ τῶν σχεδίων τοῦ Μιχαὴλ Ὁβρένοβιτς, χάριν καθολικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Σλάβων, ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς δολοφονίας τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Οἱ Σέρβοι ἐπίτροποι, ἀπασχολούμενοι ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς Σερβίας, μάτην ἠγωνίσθησαν νὰ περιστείλωσι τοὺς ἐν Βουκουρεστίῳ Βουλγάρους μετανάστας, καὶ στίφος καλῶς ἠσκημένων ἐθελοντῶν ἀνεπέτασε καὶ πάλιν τὴν βουλγαρικὴν σημαίαν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου. Καίτοι δὲ οἱ ἐπαναστάται ἐκεῖνοι κατεστράφησαν σχεδὸν παντελῶς, ἡ ἀνδρεία αὐτῶν ἐνεποίησεν αἰσθησιν εἰς τε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ τολμήματος αὐτῶν ἐμπνευσθέντων, ὅπως συντελέσωσι τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ἰδίας χώρας, ὑπῆρξεν ὁ μέλλον πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας Σταμπούλωφ, ὅστις ἦτο τότε μειράκιον, διαμένον ἐν Τυρνόβφ.

Ἐν τούτοις δ' ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἔχθρα τῆς Ἑλλάδος ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους πολιτευτὰς νὰποδεχθῶσι τὴν συμβουλήν τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φουὰτ πασσᾶ ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ διαθήκῃ καὶ εἰσηγουμένην «τὴν ἀπομόνωσιν τῶν Ἑλλήνων ὅσον τὸ δυνατόν πλειότερον ἀπὸ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν» καὶ «τὸν χωρισμὸν τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ὁ Ἀαλῆς πασσᾶς, ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ Κρήτης, ὑπεστήριξε τὴν γνώμην τοῦ Φουὰτ, καὶ ὁ Ἰγνάτιεφ, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς τῆς Ῥωσίας, συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως ἰδίας βουλγαρικῆς

ἐκκλησίας πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ πανσλαβισμοῦ. Ὁ δὲ πατριάρχης, ὅτ' ἐπιέσθη, παρέπεμψε τοὺς Τούρκους ὑπουργοὺς εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ Τούρκοι, κληθέντες νὰ κρίνωσι περὶ λεπτοῦ ζητήματος χριστιανικῆς θεολογίας, προετίμησαν νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ἐπιχειρήματα πολιτικά. Οὕτω τῇ 27 Φεβρουαρίου 1870 διὰ φερμάνιου ἰδρύθη βουλγαρικὴ ἐξαρχία, περιλαμβάνουσα τὸ ὅλον βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως, ἐξαιρουμένων μὲν τῶν φανερώς μὴ βουλγαρικῶν πόλεων καὶ χωριῶν, οἷον τῆς Βάρνης, ἀλλὰ περιλαμβανομένων τῶν νῦν σερβικῶν πόλεων Ναϊσσοῦ (Nish) καὶ Πιρότ. Ὡρίζε δὲ πρὸς τούτοις τὸ φερμάνιον, ὅτι καὶ ἄλλαι πόλεις ἢ χωρία ἠδύναντο νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐξάρχου, ἂν ἐπεθύμουν τοῦτο τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων. Ὁ δ' ἐξαρχος ἔμελλε νὰ λαμβάνῃ βεράτιον παρὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ὄφειλε νὰ μνημονεύῃ τὸν πατριάρχην ἐν ταῖς εὐχαῖς αὐτοῦ καὶ λαμβάνῃ τὸ ἅγιον μύρον παρ' αὐτοῦ. Ἕλληνες καὶ Τούρκοι συνείδον πάραυτα τὴν σημασίαν τῆς πράξεως ἐκείνης, δι' ἧς ἐτίθεντο τὰ θεμέλια νέας δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Αἱ λέξεις Χριστιανὸς καὶ Ἕλλην δὲν ἦσαν ἔκτοτε πλέον συνώνυμοι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Οἱ Βούλγαροι ηὐχαρίστησαν τὸν Ἀαλῆν ἐπὶ τῷ δωρηματι αὐτοῦ, τὸ δὲ πατριαρχεῖον ἠγωνίσθη ἐναντίον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ φερμάνιου, καὶ κατώρθωσε τὴν ἐπὶ δύο ἔτη ἀναβολὴν τοῦ διορισμοῦ τοῦ πρώτου Βουλγάρου ἐξάρχου. Τότε δὲ ὁ πατριάρχης, εὐρίσκων ἀδύνατον τὴν περαιτέραν ἀντίστασιν, ἀφώρισε τὸν ἐξαρχον καὶ τὸν κληρον αὐτοῦ ὡς σχισματικούς. Ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς ὥρας ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ τῶν πατριαρχικῶν καὶ τῶν ἐξαρχικῶν, καὶ ἡ Μακεδονία ἀπέβη ἡ κονίστρα τῶν ἀντιπάλων προσηλυτισμῶν, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ, αἱ ἐπισκοπαὶ ἀπέβησαν κύβοι ἐν τῷ πολιτικῷ ἀνταγωνισμῷ, καὶ οἱ ἀγρόται ἐφόνευον ἀλλήλους ἐν ὀνόματι ἀντιδιαμαχομένων ἐκκλησιαστικῶν καθιδρυμάτων. Ἡ βουλγαρικὴ ἐξαρχία οὐκ ἦλθε βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἦδρευον δὲ οἱ ἐξαρχοὶ ἀπὸ

Ἰγνάτιεφ
πρεσβευτῆς τῆς Ῥωσίας
ἐν Κωνσταντινουπόλει.

τοῦ 1872 οὐχὶ ἐν Τυρνόβω, τῇ ἔδρᾳ τῶν Βουλγάρων πατριαρχῶν τοῦ μεσαιῶνος, οὐδ' ἐν Σοφίᾳ τῇ νέα πρωτεύουσι, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, δηλοῦντες οὕτως ἐπιδεικτικῶς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἴδρυσις τῆς ἐξαρχίας δὲν καθυστάχασε τοὺς ἐν Βουκουρεστίῳ Βουλγάρους ὀπαδοὺς τῆς ἐπαναστάσεως, ὧν ἡγέται ἦσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥακόφσκη ὁ πρῶν διάκονος Βασίλειος Λέφσκη και ὁ διηγηματογράφος Λιοῦμπεν Καραβέλωφ, ὅστις σύνθημα εἶχεν, ὅτι ἡ Βουλγαρία ὀφείλει νὰ πελευθερώσῃ ἑαυτὴν καὶ ὅτι ἐκεῖνο, οὗ εἶχεν ἀνάγκη, ἦτο οὐχὶ ἔξαρχος, ἀλλ' ἀρχηγὸς ἐπαναστατῶν. Τῷ δὲ 1870 μυστικὴ σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν Βουκουρεστίῳ, συνέταξε πρόγραμμα ἀπελευθερώσεως τῶν Βουλγάρων δι' ἐπαναστάσεως, ἣτις ὄφειλε νὰ στραφῇ οὐχὶ κατὰ τῶν Τούρκων ὡς τοιούτων, ἀλλὰ μόνον ἐναντίον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ὁρίζετο δὲ ὅπως συναφθῶσι συμμαχίαι μετὰ τῶν λοιπῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, καὶ τοπικαὶ ἐπιτροπεῖαι συνεκροτήθησαν ἐν Βουλγαρίᾳ, ἣν διέτρεχον κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις «ἀπόστολοι», ὧν ἡγεῖτο ὁ Λέφσκη. Ἡ ὀργάνωσις αὕτη, ἣτις ἐνθυμίζει τὴν ἑλληνικὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν, διεδόθη ταχέως, ἐμυθήθησαν δὲ πάμπολλοι χωρικοὶ καὶ μικρέμποροι, καὶ τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς, ὅτε κοσμοπολίτης τυχοδιώκτης, συμμετασχὼν τῆς ἑταιρείας, ἐξέθηκεν αὐτὴν μοιραίως διὰ ληστροπραξίας ἐπιχειρηθείσης ἐναντίον τουρκικῆς ἐφοδιοπομπείας. Αἱ ἀρχαὶ ἀνεκάλυψαν, ὅτι οἱ ἔνοχοι δὲν ἦσαν ἀπλοὶ λησταί, ἀλλὰ συνωμόται· ὁ δὲ Λέφσκη ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη, καὶ τὸ μνημεῖον αὐτοῦ ἴσταται μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἀπηγχονίσθη ἐν Σοφίᾳ. Ἀνεκαλύφθη δὲ καὶ ἡ συνειροχὴ τοῦ Καραβέλωφ, καὶ ἀπητήθη ὑπὸ τῆς Ῥωμανίας παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἡ ἀπέλασις αὐτοῦ. Κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν νεωτέρων αὐτοῦ συναγωνιστῶν ἐπὶ σφετερισμῷ χρημάτων, ἀπεστάτησεν ἐκ τῆς δημοσιογραφίας, τραπεῖς εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ δὲ Ῥωσία κατήγαγε καὶ ἕτερον διπλωματικὸν θρίαμβον ἐκτὸς τῆς ἰδρύσεως τῆς βουλγαρικῆς ἐξαρχίας τῷ 1870. Ὁ Γορτσάκωφ, ἐπωφελούμενος τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον καὶ τὴν ὡς ἐξ αὐτοῦ ἀνικανότητα τῶν Γάλλων νάντιστῶσι, ἀνήγγειλεν ἐν τινὶ ἐγκυκλίῳ τῆς 19 Ὀκτωβρίου, ὅτι ἡ Ῥωσία δὲν ἔμελλε τὸ ἐξῆς νὰ δεσμεύηται ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ Εὐξείνου ἄρθρων τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων.

Ὁ δὲ λόρδος Γκράνβιλλ, ὧν τότε ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, ἀπεφάνθη, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δηλωθῇ, ὅτι μέρος τι συνθήκης δὲν δεσμεύει τὸ ἐξῆς ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν συνυπογραψάντων. Ἡ μεγαλότολμος ἐκείνη ἐνέργεια τῆς Ῥωσίας προεκάλεσε πολλὴν ἀγανάκτησιν, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἦσαν ἀκόμη πρόσφατοι αἱ ἀναμνήσεις τῆς Κριμαίας, καὶ πάντες ἠσθάνοντο, ὅτι ὁ Γορτσάκωφ δὲν ἠθέλε προκαλέσει οὕτω τὴν Εὐρώπην, ἂν δὲν εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Βίσμαρκ. Χάριν δὲ τῶν τύπων ὁ Πρῶστος πολιτευτὴς προέτεινε τὴν σύγκλησιν συνδιασκέψεως, ἣτις συνήλθεν ἐν Λονδίῳ τὸν Ἰανουάριον 1871. Παρίσταντο δ' ἐν αὐτῇ ἀντιπρόσωποι ἀπασῶν τῶν δυνάμεων τῶν συμμετασχουσῶν τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων πλην τῆς Γαλλίας. Τὰ ῥθρα τῆς συνθήκης ταύτης τὰναφερόμενα εἰς τὴν οὐδετεροποίησιν τοῦ Εὐξείνου κατηργήθησαν· ἐπετράπη εἰς τὸν σουλτάνον νὰ φέρῃ ἐν περιπτώσει εἰρήνης ἐλεύθερον τὸν διάπλουν τῶν Δαρδανελίων καὶ τοῦ Βοσπόρου εἰς τοὺς στόλους τῶν φίλων καὶ συμμάχων· ἡ λειτουργία τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιτροπείας τοῦ Δουνάβεως παρετάθη ἐπὶ δώδεκα ἔτη, καὶ τὰ ἤδη παρὰ τὸν ποταμὸν κατασκευασθέντα ἔργα οὐδετεροποιήθησαν, ἐπιτραπέντος εἰς τὴν Πύλῃν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀποστολῆς πολεμικῶν πλοίων ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Οὕτως ἡ τόλμη τοῦ Γορτσάκωφ, βοθηθέντος ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ἤγαγεν εἰς ἐπιτυχίαν, καὶ τὸ τελευταῖον ὄφελος, ὅπερ εἶχεν ἀποκομίσει ἡ Ἀγγλία ἐκ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἀπωλέσθη δεκαπέντε μόνον ἔτη μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς δαπανηρᾶς ἐκείνης συρράξεως, ἐν ᾧ ἂφ' ἑτέρου τῷ 1911 ἄλλη τῶν συνυπογραφασῶν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων δυνάμεων ἐθάρρησε νὰναφερθῇ εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐκείνην τοῦ Γορτσάκωφ ὡς εἰς προηγούμενον, ὅπως δηλώσῃ, ὅτι καὶ ἐκείνη δὲν ἐδεσμεύετο πλέον ὑπὸ τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου.

Ἡ δὲ ἴδρυσις τῆς βουλγαρικῆς ἐξαρχίας δὲν ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀτυχία ἢ καταλαβοῦσα τοὺς Ἑλληνας τῷ 1870, κατὰ ἔτος σπουδαιότατον διὰ τε τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην. Τῇ 31 Μαρτίου ὁμὰς περιηγητῶν, συνισταμένη ἐκ τοῦ λόρδου καὶ τῆς λαίδης Μουγκάστερ, τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Λούδ καὶ τοῦ τέκνου αὐτῶν, τοῦ κ. Vyneg, τοῦ κυρίου Χέρμπερτ, γραμματέως τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγγλικῆς πρεσβείας, καὶ τοῦ κόμιστος de Boyl, γραμματέως τῆς ἰταλικῆς πρεσβείας, καὶ ἀκολουθουμένη ὑπὸ Ἰταλοῦ ὑπηρέτου καὶ Ἑλληνοῦ συνοδοῦ, ἐπεχείρησεν ἐκδρομὴν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μά-

χης τοῦ Μαραθῶνος. Πρὸ δὲ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας Ἔρσκιν εἶχεν ἐρωτήσει τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας ἂν δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος, οὗτος δὲ δὲν εἶχεν ὑποδείξει ἔλλειψιν ἀσφαλείας. Οὐχ ἦττον τέσσαρες ἔνοπλοι χωροφύλακες ἠκολούθησαν τοὺς ἐκδρομεῖς. Τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ Πικέρνη, εἴκοσι περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, συμμορία εἴκοσι καὶ ἑνὸς ληστῶν ἐπυροβόλησεν ἐκ τοῦ δάσους. Δύο τῶν χωροφυλάκων ἐτραυματίσθησαν, μετὰ δὲ ταῦτα οἱ λησταὶ ἀνέβησαν ἐν σπουδῇ εἰς τὰς κλιτύας τοῦ ὄρους, συναπάγοντες τοὺς περιηγητὰς καὶ τοὺς ἄλλους δύο χωροφύλακας. Ἐπὶ τούτοις δ' ἔφθασαν ἕξ στρατιῶται πεζοὶ, ἅτε μὴ κατορθώσαντες νὰ συμβαδίσωσι μετὰ τῶν ἵππων, καὶ ἐπυροβόλησαν τοὺς ληστὰς, ἀλλὰ βλέποντες, ὅτι τὸ πῦρ αὐτῶν δὲν ἐνεποίει αἴσθησιν καὶ φοβηθέντες μὴ τραυματίσωσι τοὺς αἰχμαλώτους, ἀπέστησαν τῆς ἀποπείρας τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν. Οἱ δὲ λησταὶ, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπιβαρυνθῶσι διὰ περιττῶν ἐμποδίων, ἀνεκοίνωσαν εἰς τὰς δύο κυρίας, ὅτι εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ παιδίου, τοῦ Ἰταλοῦ ὑπηρέτου καὶ τῶν δύο τραυματισθέντων χωροφυλάκων. Ἐστάλη δ' εἰς τὴν πόλιν τῇ 1 Ἀπριλίου καὶ ὁ λόρδος Μουγκάστερ, ὅπως κανονίσῃ τὰ τῆς πληρωμῆς τῶν λύτρων, ὁρισθέντων μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς 32.000 ἀγγλικὰς λίρας, περιορισθέντων δ' εἰς 25.000 ἢ ἀμνηστίαν, ἣτις ἀπαίτησις γοργῶς ἐπεξετάθη εἰς τὴν ἀξίωσιν 25.000 λιρῶν καὶ ἀμνηστίας. Οἱ δύο λήσταρχοι, ὁ Τάκης (Δημήτριος) Ἀρβανιτάκης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χρῆστος, οἱ διεξάγοντες ἀπάσας τὰς διαπραγματεύσεις ἐκ μέρους τῆς συμμορίας, ἀπέδιδον μεγαλειτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἀμνηστίαν ἢ εἰς τὰ λύτρα, ἐπειδὴ ὁ Τάκης ἦτο εὖπορος, φυγοδικῶν δ' ἀπὸ τοῦ 1857 ἐπεθύμει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἐνεθαρρύνοντο δὲ εἰς τὸ νὰ ἐπιμείνωσι περὶ τῆς ἀμνηστίας ὑπὸ ἀποστόλων ἕξ Ἀθηνῶν, οἵτινες συμφώνως πρὸς τὴν φράσιν τοῦ Ἔρσκιν «ἐπιστεύοντο ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη, τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ, ἀποσταλέντες ὑπὸ τινων τῶν ἐπιφανῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως» ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ αναγκάσωσι τὴν κυβέρνησιν νὰ προβῇ εἰς πράξιν ἀντισυνταγματικὴν καὶ ἔπειτα νὰ ανατρέψωσι αὐτήν. Πράγματι δὲ κατὰ τὸ τριακοστὸν ἑνατον ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, ψηφισθὲν χάριν παρεμποδίσεως τῆς τελείας ἀπαλλαγῆς τῶν ληστῶν ἀπὸ πάσης ποινῆς, ὁ βασιλεὺς ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα νὰ χορηγῇ ἀμνηστίαν μόνον ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων εὐθύνη τοῦ ὑπουργείου. Διὸ ὁ Ἔρσκιν ἔγραψεν εἰς τοὺς ληστὰς τὰ

ἐξῆς: «Δὲν θὰ ὑπάρξῃ δυσκολία περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν λύτρων, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπιμείνητε εἰς τὴν ἀμνηστίαν, ἣν ἡ κυβέρνησις δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χορηγήσῃ. Θὰ σταλῶσιν ἄνδρες ὅπως διαπραγματευθῶσι μεθ' ὑμῶν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὅτε βασιλεὺς καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου—εἶχον δὲ ἀμφοτέρω ἐπιστρέφει τότε ἐκ τοῦ Αἰγαίου—ἐβεβαίωσαν τὸν Ἀγγλον πρέσβυν, ὅτι δὲν θὰ ἐνοχληθῆτε. Παράσχετε εἰς τοὺς αἰχμαλώτους σας ὅσην περισσοτέραν ἄνεσιν δυνηθῆτε. Δύνασθε μάλιστα καὶ νὰ στεγάσῃτε αὐτοὺς ἐν τινὶ ἀγροτικῇ οἰκίᾳ ἄνευ φόβου τινός». Κατὰ ταῦτα οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν λύτρων, μόνον δὲ ζήτημα ἦτο, ἂν οἱ λησταὶ ἠδύναντο νὰ πεισθῶσιν, ὅπως ἀποστῶσι τῆς ἀξιώσεως περὶ ἀμνηστίας. Ἀλλὰ παραδόξως ὁ τε Ἀγγλος ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ὁ λήσταρχος ἐφρόνουν, ὅτι ὄφειλε νὰ χορηγηθῇ ἡ ἀμνηστία, καίπερ οὕσα ἀντισυνταγματικὴ. Ὁ Κλάρενδων, εἰς ὃν ὁ ἐν Λονδίῳ Ἕλλην πρέσβυς ἀνέφερε τὰ τοῦ νόμου, ἀπήντησε: «Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ παραδεχθῶ ὡς ἰσχυρὰν τὴν ἀντίρρησην περὶ τοῦ ἀντισυνταγματικοῦ τῆς ἀμνηστίας... Τὸ ἑλληνικὸν Σύνταγμα ἔχει παραβαθῆ οὕτω συχνὰ παρὰ τῆς κυβερνήσεως... ὥστε δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ δώσω προσοχὴν εἰς πρόφασιν στηριζομένην ἐπὶ τοιαύτης δικαιολογίας». Ὁ δὲ λήσταρχος παρετήρησε τὰ ἐξῆς: «Οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἰταλίας ὀφείλουσι νὰ εἰπωσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρονται πῶς πρέπει νὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις, οὔτε ἂν θὰ δοθῇ ἀμνηστία ἢ οὐχί, οὔτε ἂν ἡ ἀμνηστία εἶνε ἢ δὲν εἶνε νόμιμος». Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ ἀνώτατος ἐκεῖνος διπλωματικὸς ἄρχων εὐηρεστεῖτο νὰ ἐξεύρη μέσα πρὸς τήρησιν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου. Καὶ δὴ προέτεινεν, ὅπως, ἀφ' οὗ ἐγένετο τοσοῦτος θόρυβος περὶ τοῦ ἀντισυνταγματικοῦ χαρακτῆρος τῆς πράξεως, κληθῆ ἀναγκαίως νέα ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ τροπολογηθῇ τὸ Σύνταγμα, ὥστε νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ. Ἐξ ἑτέρου δὲ πάλιν, παίζων μὲ τὴν διπλῆν σημασίαν τῆς λέξεως πολιτικῶν, παρεκάλει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα πρόσωπα ἦσαν πολῖται, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ συνταγματικῶς τὴν ἀμνηστίαν. Ἡ δ' ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὸ καθ' ἑαυτὴν προσεφέρθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἂν ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον διηυκόλυνεν εἰς τοὺς ληστὰς τὴν ἐξ Ἑλλάδος ἀναχώρησιν ἢ νὰ ὑποσχεθῇ εἰς αὐτοὺς ἀθῶσιν μετ' ἐκδίκασιν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλ' οἱ λησταὶ δὲν

εἶχον ἰδιάζουσιν διάθεσιν νάπολαύσωσιν ἄνετον ἐξορίαν ἐν τῇ προτεινομένη Μελίτῃ, καὶ ἀντέλεγον ῥητῶς εἰς τὸ νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς δίκην ἐν Ὁρωπῶ, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον μεταθέσει τὴν ἔδραν αὐτῶν, συναποκομίζοντες καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐν τῇ δίκῃ ἀθώωσις αὐτῶν. Ὁ δ' ἐπιφανέστατος τῶν Ἑλλήνων νομομαθῶν ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς πρωτοτύπου ἐκείνης ἰδέας προσποιητοῦ τοπικοῦ δικαστηρίου ἦτο ἀδύνατος. Οὕτως

Ἐμμανουὴλ Τσουμπάσης (Ἴδε σελ. 109).

ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας διεξήχθησαν διαπραγματεύσεις ἄνευ ἀποτελέσματος, καθ' ὃν χρόνον οἱ αἰχμαλῶτοι, ἐξαιρουμένου τοῦ ψύχους, δὲν εἶχον ἀφορμὴν παραπόνων περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς οἱ λησταί. Οὗτοι συμπάρελαβον αὐτοὺς τὴν Κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ συνέστησαν αὐτοὺς εἰς τὸν ἐφημέριον, ἐτελοῦντο χοροὶ καὶ ἀγῶνες ἄλματος καὶ λιθοβολίας, καὶ εἰς τῶν ληστῶν, ὁ ἐγγράμματος τῆς συμμορίας, ἀνέγνωσεν ἐσπέραν τινὰ εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἱστορικὸν βιβλίον ἐπὶ δύο ὄλας ὥρας.

Ἐν τούτοις δ' ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἐπιμείνει

παρὰ τῷ στρατηγῷ Σούτσῳ, ὑπουργῷ τῶν στρατιωτικῶν, νὰ μὴ ἀποστείλῃ στρατὸν ἐναντίον τῶν ληστῶν, οἵτινες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελον βεβαίως φρονεῦσαι τοὺς αἰχμαλώτους, ὁ δὲ ὑπουργὸς εἶχεν ὑποσχεθῆ τοῦτο. Διὸ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάζετο νὰ διαπραγματεῖται πρὸς τοὺς ληστὰς ὡς εἰ ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει. Ὁ βασιλεὺς «ἐδείκνυε τὴν ἐνθερμοτάτην ἐπιθυμίαν νὰ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ληστῶν», καὶ ἀπόστολοι ὁσημέραι ἀνώτεροι τὸ ἀξίωμα ἐπέμποντο, ὅπως συζητήσωσι μετ' αὐτῶν. Ὁ Φραγκῆσκος Νόελ, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ

ἐν Εὐβοίᾳ κτήματος Ἀχμέταγα, ὅστις εἶχεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ δύο ἀδελφοὺς τῶν ληστάρχων καὶ ἐκέκτητο μεγάλην γνῶσιν τοῦ λαοῦ, οὗ μεταξὺ αὐτὸς καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ εἶχον ζῆσει ἐπὶ τρεῖς γενεάς, μετέβη γενναίως ἐπὶ ἰδίῳ ἑαυτοῦ κινδύνῳ, ὅπως ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τῶν ληστῶν. Τέλος δὲ τῇ 6 Ἀπριλίου τὸ ὑπουργεῖον ἀνέθηκεν εἰς τὸν συνταγματάρχην Θεαγένην, ὑπασπιστὴν τοῦ στρατηγοῦ Τσῶρτς καὶ ἄνδρα ἐξαιρετῶς χρηστὸν, ὅστις εἶχε διασχίσει τοὺς στοίχους τῶν Τούρκων, διαρκούσης τῆς ἐν ἔτει 1827 πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως, νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους πρὸς αὐτούς. Εἶχε δὲ ὁδηγίαν νάνακοινώσῃ εἰς αὐτούς, ὅτι τὰ μὲν λύτρα ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν καὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ἀγγλικῷ πλοίου, ἀλλ' ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νάμνηστευθῶσι καὶ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ὄφειλον νὰ φύγωσιν ἐκ τοῦ Ὁρωποῦ, ἄλλως ἢ κυβέρνησις ἔμελλε νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένην τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρέωσος νὰ μὴ καταδιώξῃ αὐτούς. Τῇ δὲ 8 Ἀπριλίου ὁ Θεαγένης ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Τάκην ἐν Ὁρωπῶ τοὺς ἄνω ὅρους, ἀλλὰ τὸ μόνον ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ ἐξερεθισμὸς αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὑπεδείχθη ἡ ἀνάγκη νὰ ἐξακολουθήσωσι μένοντες ἐν Ὁρωπῶ, ὁ λῆσταρχος ἐπέδειξε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἐρσκιν, καὶ ἰσχυρίσθη, ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ περιεχομένη ὑπόσχεσις ἀσφαλείας ἦτο ἀπόλυτος καὶ ἄνευ ὅρων· διὸ ἠξίωσε τὸ δικαίωμα νὰ μεταβῆ ἐλευθέρως ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ἤθελεν ἀρέσει εἰς αὐτόν. Τότε δὲ, στραφεὶς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ γράψωσι πρὸς τοὺς οἰκείους πρέσβεις, ὅτι, ἂν ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν δὲν ἤθελε περατωθῆ τὴν ἐσπέραν τῆς ὑστεραίας, ἤθελε κόψει τὸν λαιμὸν αὐτῶν, «ἐπειδὴ, καθ' ἃ προσέθηκε, τοῦτο εἶνε ἡ ἐπιθυμία τοῦ συνταγματάρχου ἀφ' ἧς ὥρας ἀπειλεῖ ἡμᾶς διὰ τῶν ἀποσπασμάτων». Τότε ἀνεχώρησεν ὁ Θεαγένης, καὶ τὴν ὑστεραίαν προεχώρησε συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς τῆς κυβέρνησεως, ὅπως ἀποκλείσῃ τοὺς ληστὰς ἐντὸς τοῦ Ὁρωποῦ. Ἀλλὰ, μαθῶν, ὅτι εἶχον διέλθει τὸν ποταμὸν Ἀσωπὸν μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ εἶχον μεταβῆ εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον Συκάμινον, μετέβαλε σχέδιον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ περικυκλώσῃ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ οὕτως ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νάποδεχθῶσι τὰς εἰς αὐτοὺς γενομένας προτάσεις. Ταυτοχρόνως δ' ἑλληνικὴ κανονιοφόρος προσωρμίσθη εἰς τὴν Σκάλαν τοῦ Ὁρωποῦ. Τηλεγράφημα δὲ τῆς κυβέρνησεως, δι' οὗ ὁ Θεαγένης διετάσσετο νὰ μὴ προσβάλλῃ τοὺς ληστὰς ἐν Συκαμίνῳ,

ἀλλὰ μόνον νάποκλείσῃ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ νὰ ἐπιτεθῇ μόνον ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ λησταὶ ἐπειρῶντο νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν, ἔφθασε πολὺ ἄργά. Ὅτε δ' ὁ λήσταρχος εἶδε τοὺς στρατιώτας, ἔστειλε τὸν Ἀνεμογιάννην, τὸν Ἑλληνα διερμηνέα τῶν αἰχμαλώτων, μετὰ τοῦ γράμματος τοῦ Ἔρσκιν εἰς τὸν Θεαγένην, καὶ διέταξε τὸν ἀποσταλέντα νὰ συστήσῃ εἰς τὸν συνταγματάρχην νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας νὰ πλησιάσωσιν ἐγγύτερον. Ὁ Θεαγένης, λαβὼν τὸ ἄγγελμα τοῦτο, εἶπεν εἰς τὸν διερμηνέα νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς ληστὰς, ὅτι δὲν θὰ ἠνωχλοῦντο ἐν Συκαμίνῳ, ὅπου θὰ ἐλάμβανον τὰ χρήματα. Ἄλλ' ὁ Ἀνεμογιάννης ἐπὶ τῇ προφάσει εὐρέσεως ἵππων ἀπέφυγε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς ληστὰς οὕτως, ὥστε τὸ μήνυμα ἐκεῖνο οὐδαμῶς διεβιάσθη. Ἐν ᾧ δ' ἐτελοῦντο αὐταὶ αἱ διαπραγματεύσεις, ὁ Θεαγένης εἶδε τοὺς ληστὰς μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐκφεύγοντας πρὸς τὸ Δήλεσι, ἐπέχον τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Δηλίου, μετὰ τῆς ἐσχάτης προθέσεως ἐξασφαλίσσεως ἐν Ἀγραφοῖς. Οἱ στρατιῶται ἐτράπησαν εἰς δίωξιν τῶν ληστῶν, καὶ κατὰ τὸ Δήλεσι ὁ Χέρμπερτ, ὅστις δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τρέξῃ, ἐρρίφθη χαμαὶ καὶ ἔπειτα ἐτυφεκίσθη ὑπὸ τῶν ληστῶν. Λυσσαλέοι δὲ γενόμενοι ἐπὶ τῷ θεάματι τούτῳ οἱ στρατιῶται ἐπυροβόλησαν τοὺς ληστὰς τεσσαράκοντα βήματα πέραν τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εἶχον φονεύσει τὸ πρῶτον αὐτῶν θῦμα, ἐπὶ τούτοις δ' οἱ λησταὶ ἐπληξάν καὶ ἐτυφέκισαν τὸν Λούδ. Ἐπειτα δ' ἐχωρίσθησαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ὑπὸ τὸν Χρηστον, τυφεκισθέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ἐτράπησαν τρέχοντες πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὸ Σχηματάρει, ἐπέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Τανάγρας καὶ νῦν σταθμὸν, ἐξ οὗ χωρίζεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῆς Χαλκίδος. Πλησίον δὲ τοῦ Σχηματαρίου ὁ Vnyer καὶ ὁ Boyl ἀπηύδησαν καὶ ἐτυφεκίσθησαν ὑπὸ τῶν ληστῶν, ὑποστάντες θάνατον πραότερον τοῦ τῶν συνοδοιπόρων, ἐπειδὴ τὰ σώματ' αὐτῶν δὲν διεμελίσθησαν διὰ γιαταγανίου. Τῶν δὲ ληστῶν ἑπτὰ μὲν ἐφονεύθησαν, τέσσαρες δ' ἐτραυματίσθησαν καὶ ἐξωγρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ δέκα, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ληστάρχου, διέφυγον. Αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν ἑπτὰ φονευθέντων κακούργων ἐξετέθησαν ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἄρεως.

Τὸ δ' ἄγγελμα τῆς σφαγῆς τῶν αἰχμαλώτων ἐνεποίησε μεγίστην αἴσθησιν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς βουλαῖς διεξήχθησαν συζητήσεις, αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἄρθρα ἀπιστεύτως σφοδρά, καὶ τινες τῶν ὀρμητικωτάτων ἐπικριτῶν ἀπήτουν πρὸς ἰκανοποίησιν

οὐδὲν ἦττον ἢ αὐτὴν τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ βαθμηδὸν κατενόηθη, ὅτι ἦτο ἄδικος ἢ μομφὴ ἐνὸς ὁλοκλήρου ἔθνους, ἐπειδὴ εἴκοσι καὶ εἰς λησταὶ, ὧν δύο μόνον ἦσαν Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀλβανοβλάχοι, εἶχον δολοφονήσει ὁμάδα ἐπιφανῶν Ἀγγλων. Τὸ ὅλον ζήτημα, καθ' ᾧ ἐξέθηκεν ὁ κύριος Νόελ, ὁ Ἀγγλος ὁ ἄριστα γινώσκων τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶχε διεξαχθῆ σφαλερῶς. Οἱ λησταὶ εἶχον ἀπειλήσει καὶ ἐσκόπουν νὰ φονεύσωσιν τοὺς αἰχμαλώτους, ἂν ἤθελον καταδιωχθῆ, καὶ εἶχον στηριχθῆ χάριν ἀσφαλείας αὐτῶν εἰς τὸ γράμμα τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ, καθ' ᾧ ὁ Νόελ ἔγραφε τὴν πρωίαν τῆς σφαγῆς, «ἂν ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀναστείλει τὴν ἐχθροπραξίαν, τὰ πάντα ἤθελον τελειώσει καλῶς», ἐπειδὴ εἶχον ἀνακοινώσει εἰς αὐτὸν, ὅτι θὰ πεδέχοντο μόνον τὰ λύτρα καὶ θὰ ἐγκατέλειπον τὴν χώραν, ἀποτυγχανούσης τῆς αἰτήσεως αὐτῶν περὶ ἀμνηστίας. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν σφαγὴν ἤρχισεν ἐν Ἀθήναις ἡ δίκη τῶν τεσσάρων ζωρηθέντων ἐνόχων αὐτῆς καὶ ἄλλων ληστῶν, συμπεριλαμβανομένων δύο προτέρων συντρόφων τῆς αὐτῆς συμμορίας, καὶ αἴσθησις προεκλήθη, ὅτε δύο λησταὶ τραυματῆαι ἤχθησαν εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον ἐπὶ φορεῖων. Καὶ οἱ τέσσαρες δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, καὶ τρεῖς αὐτῶν μετὰ καὶ δύο ἄλλων ἀπηγγονίσθησαν δημοσίᾳ ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἄρεως. Ἐκατὸν δὲ καὶ ἑνδεκα ὅλοι κατηγγέλησαν ὡς συνένοχοι τῆς ληστοπραξίας ἐκείνης, καὶ ἐξήκοντα καὶ δύο αὐτῶν εἰσῆχθησαν εἰς δίκην, καὶ μεταξὺ τούτων πρὸς γενικὴν ἐκπληξιν ὁ Νόελ, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον τέλος ἀπεφάνθη, ὅτι δὲν ὑπῆρχε λόγος καταδίωξεως αὐτῶν. Πάντες δὲ ἤσθονοντο, καθ' ᾧ εἶπεν ὁ πρόεδρος τῶν ἐνόρκων, ὅτι ἡ ἔθνικὴ τιμὴ ἠδύνατο «νὰ ἰκανοποιηθῆ μόνον διὰ τῆς ταχείας καὶ τελείας ἐκριζώσεως τῆς ληστείας», κακοῦ, ὅπερ εἶχε μὲν ἐλαττωθῆ μεταξὺ τοῦ 1856 καὶ τοῦ 1862, ἀλλ' εἶχεν ἀναβιώσει μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἐπακολουθήσαν ἀναρχίαν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχεν ἐκδοθῆ νέα ἐγκύκλιος, καίτοι δὲ εἶχε συλληφθῆ ὑπὸ ληστῶν τελευτῶντος τοῦ ἔτους Ἑλλην βουλευτῆς, ὁ Γκράνβιλλ ἠδυνήθη, πρὶν ἢ λήξῃ τὸ ἔτος, νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰς εὐχαριστίας τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου ἐπὶ τοῖς δραστηρίοις μέτροις, ἅτινα ἐλήφθησαν χάριν καταδίωξεως τῆς ληστείας. Οὕτω δ' ἐπληθήθυσεν ἡ προφητεία τοῦ Γλάδστωνος, καθ' ἣν ἡ μυσσὰ ληστεία τοῦ Μαρθῶνος ἐφαίνετο «οἶονεὶ οὕσα μέγα γεγονὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος», ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς συλλήψεως τῆς περὶ τὸν λόρδον Μουγκά-

στερ ὁμάδος οὐδείς πλέον ξένος συνελήφθη ὑπὸ ληστῶν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ὁ μὲν φόνος Ἑλληνός τινος πλησίον τῆς Λαμίας τῷ 1894 ὑπῆρξεν ἐν πολὺ μικροτέρῳ μέτρῳ ἐπανάληψις «τοῦ δράματος τοῦ Ὁρωποῦ»· ἀλλὰ τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο ὑπῆρξε σπανία ἐξαίρεσις τῆς δημοσίας ἐν τῇ χώρᾳ ἀσφαλείας.

Καὶ ὑπὸ ἄλλην δ' ἔποψιν ἐπηλήθευσεν ἡ παρατήρησις τοῦ Γλάδ-
στωνος. Καὶ δὴ τέσσαρες βουλευταὶ διεμαρτυρήθησαν ἐναντίον τοῦ
ὑπαινιγμοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ζαΐμη περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ
«ἐνίων τῶν ἐπιφανῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως» καὶ τῶν ληστῶν. Καὶ
παρητήθη μὲν ὁ στρατηγὸς Σοῦτσος, εἰς δὲ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ
ἐπηκολούθησεν ἡ παραίτησις τῶν ὑπολοίπων ὑπουργῶν. Διεδέχθησαν
δὲ τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην ἀλλεπάλληλα βραχύβια ὑπουργεῖα, ὧν ἐν,
πρωθυπουργοῦντος τοῦ Κουμουνδούρου, εἰσῆγαγεν εἰς τὴν βουλὴν
δραστικὸν νόμον ἐναντίον τῆς ληστείας.

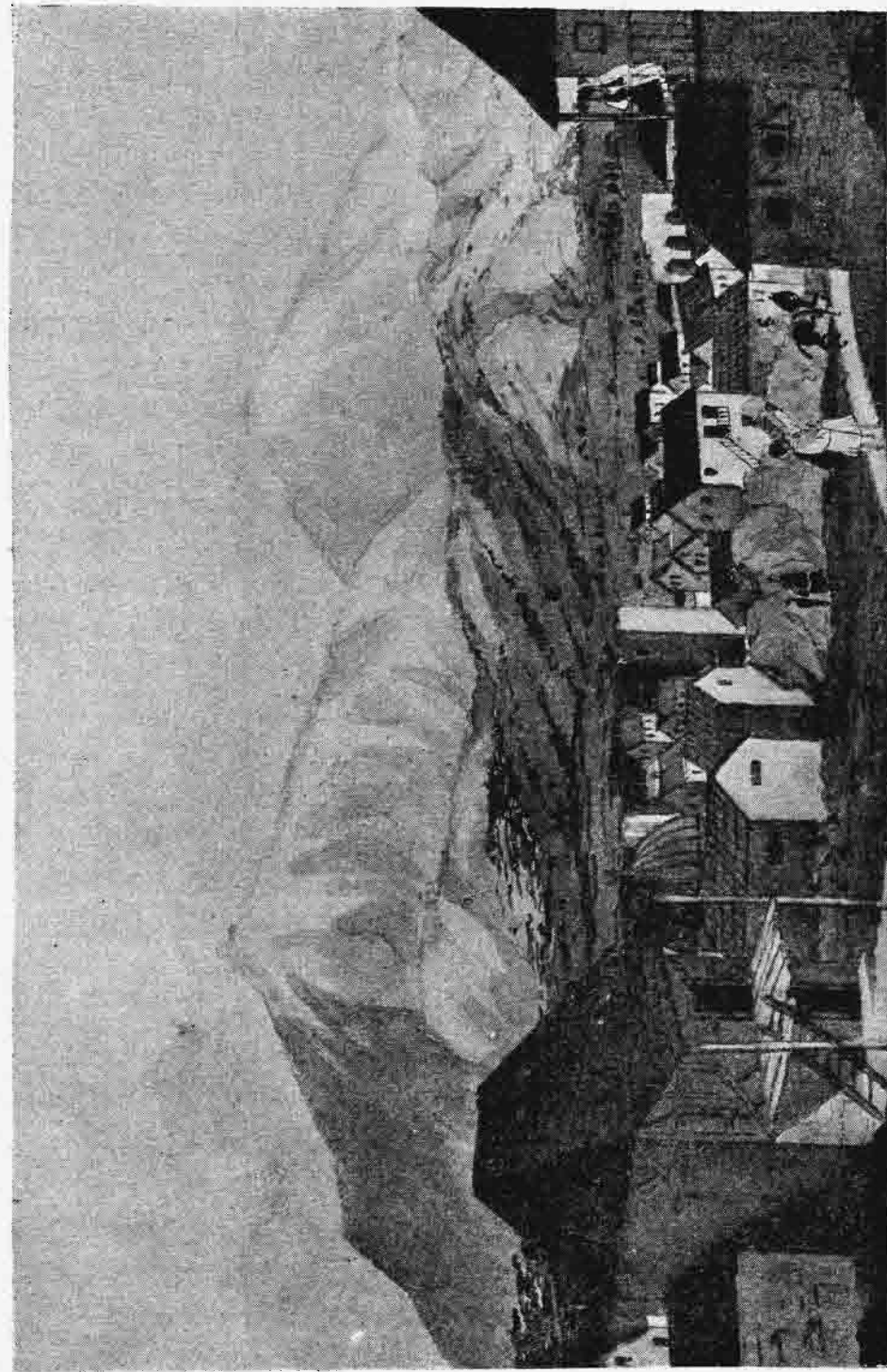
Ὁ δ' ἐξερευθισμὸς ὁ προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ «δράματος τοῦ Ὁρω-
ποῦ» εἶχε μόλις που καταπαύσει, ὅτε ἀπέβη δὲ τὸ ζήτημα τῶν
ἀργυρουχείων τοῦ Λαυρείου. Τὸ Λαύρειον εἶνε ἀκριβῶς τόπος, οἷον
ποθεῖ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἐπειδὴ ἀναπαριστάνει, καθ' ὅσον εἶνε
τοῦτο δυνατὸν κάτωθεν τοῦ γλαυκοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπὸ τὸν ἥλιον
τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὄρους τῆς «μελαίνης χώρας», ὡς ἐπονομάζεται ἡ
Ἀγγλία. Εἶνε πράγματι κατ' οὐσίαν πόλις ἐργατῶν, ἡ μόνη ἐν
Ἑλλάδι, ὅπου γίνεται ἐνίοτε αἰσθητὴ ἡ ὀξεῖα αἰχμὴ ἐργατικοῦ ζητή-
τος. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἡ περὶ μεταλλεῖα ἐξευγενίζεται ἐν Λαυρείῳ
ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὑπερδισχιλίων ἐτῶν. Ὁ Αἰσχύλος εἶπε περὶ
τῶν Ἀθηναίων, ὅτι ἀργύρου πηγὴ τις αὐτοῖς ἐστὶ, θησαυρὸς χθονός,
καὶ ὁ Ἡρόδοτος μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ἀγχινούστατος
ἐκεῖνος πολιτευτῆς, ἔπεισε τοὺς συμπολίτας νὰ φιερώσωσι τὰ ἐκ τῶν
ἀργυρείων τοῦ Λαυρείου κέρδη, ἅτινα ἔμελλον νὰ διανεμηθῶσι
μεταξὺ ἀλλήλων, χάριν ναυπηγήσεως διακοσίων τριήρων, ἥτις ὑπῆρ-
ξεν ἡ ἀρχὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων, τῆς σωσάσης τὴν
Ἑλλάδα ἐν Σαλαμῖνι. Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ῥω-
μαϊκῆς ἐν Ἑλλάδι κατακτήσεως γίνεται λόγος περὶ ἀποστασίας δού-
λων ἐργαζομένων ἐν Λαυρείῳ, ἀλλ' ὀλίγον βραδύτερον ὑποτίθεται,
ὅτι τὰ μεταλλεῖα εἶχον ἐξαντληθῆ, καὶ ὁ Πausanίας περιγράφει τὸ
Λαύρειον ὡς τόπον ἐνθα ποτὲ Ἀθηναίοις ἦν ἀργύρου μέταλλα. Ἐπὶ
δεκαεννέα δὲ αἰῶνας τὰ ἀργυρεῖα ταῦτα εἶχον ἐγκαταλειφθῆ· ἀλλὰ
τῷ 1864 ἰταλογαλλικὴ ἐταιρεία ἠγόρασε γαίας ἐν Λαυρείῳ ἐπὶ τῷ

σκοπῷ τῆς ἐπιδιώξεως μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν. Οἱ δὲ λόγοι οἱ ἀγα-
γόντες εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐταιρείας ἐκείνης ὑπῆρξαν λίαν
ῥωμαντικοί. Καὶ δὴ ὁ μακαρίτης λόρδος Sherbrooke παρετήρησέ
που, ὅτι κατὰ τινὰ τῶν ἐκδρομῶν τῶν γενομένων χάριν τῆς ἐκπαι-
δεύσεως αὐτοῦ, διατρίβων ποτὲ ἐν Αὐστραλίᾳ, εἶχε βαδίσει, χωρὶς
νά το γινώσκη, ἐπὶ κεκρυμμένων χρυσοφόρων ἀγρῶν, οὓς ἐπιστη-
μονικὴ μόρφωσις ἤθελε διδάξει αὐτὸν νὰ ανακαλύψῃ. Ἀλλ' ἀπ' ἐναν-
τίας, καθ' ἃ διηγοῦνται, ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἤγαγε
τὸν Σερπιέρην εἰς τὸ νὰ εὔρη τὸν οἰκεῖον σύντροφον πρὸς ἐκ-
μετάλλευσιν τοῦ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἡμελημένου πλούτου τῶν ἀρ-
γυρείων τοῦ Λαυρείου. Ὁ Σερπιέρης εἶχεν ἀναγνώσει τὸ χωρίον
ἐκεῖνο τοῦ Στράβωνος¹, ἐν ᾧ ὁ μέγας γεωγράφος, γράφων ἐν ταῖς
ἡμέραις τοῦ Αὐγούστου, λέγει ὅτι, καίτοι τὰρχαῖα ἀργυρεῖα εἶχον
ἐκλίπει, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν παλαιὰν ἐκβολὰδα καὶ σκωρίαν ἀναχω-
νεύοντες εὕρισκον ἔτι ἐξ αὐτῆς ἀποκαθαίρομενον ἀργύριον, τῶν ἀρ-
χαίων ἀπειρώως καμινευόντων. Μετέβη τότε εἰς Λαύρειον, ἐξήτασε
τοὺς περικειμένους σωροὺς ἀρχαίας σκωρίας, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς
τὴν Εὐρώπην, φέρων εἰς τὸ θυλάκιον δείγματα τινὰ αὐτῶν. Καὶ
παρεχωρήθη μὲν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐκ Μασσαλίας Roux ἡ ἄδεια,
ἀλλ' ἐγεννήθη ζήτημα περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ὑπὸ τῆς ἐταιρείας
ἐξαγωγῆς μεταλλεύματος ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμε-
νων ἐκβολάδων. Αἱ δ' ἐπακολουθήσασαι συζητήσεις ἀπετέλεσαν οὐκ
ἀνάξιον λόγου μέρος τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῶν ἀκολού-
θων ὀλίγων ἐτῶν, καὶ ἤγαγον εἰς τινὰς δυσαρεσκείας μεταξὺ τῆς
ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν πρέσβων τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας.
Ὡς πᾶσαι σχεδὸν αἱ ὑποθέσεις ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ τὰ μεταλλεῖα
τοῦ Λαυρείου ἀπέβησαν πολιτικὸν ζήτημα, καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις τῶν
ἡμερῶν ἐκείνων ἐξήτησε νὰποκομίση πολιτικὰ κεφάλαια ἐκ τῶν ἀρ-
χαίων ἐκβολάδων. Αἱ ἐφημερίδες παρίστανον ὡς ἄλλην τινὰ Καλι-
φορνίαν τὰς ἐκβολάδας τοῦ Στράβωνος, αἵτινες, ἐν ᾧ ὄφειλον
νὰνήκωσιν ἐκ φυσικοῦ δικαιώματος εἰς τὸ ἔθνος, εἶχον περιέλθει εἰς
ἀπλήστους ξένους κεφαλαιούχους. Ἡ πραγματικὴ ἀξία τῶν μεταλ-
λευμάτων ἐξετιμᾶτο μετὰ τερατώδους ὑπερβολῆς, ἡ κοινὴ γνώμη
ἐξηρεθίσθη, καὶ νόμος, ψηφισθεὶς τῷ 1871, ἐκήρυξε τὰς ἐκβολάδας
ἐθνικὴν ἰδιοκτησίαν. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία διεμαρτυρήθησαν,

¹ IX, 23. σ. 399.

καὶ, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια ἦσαν ἀνοικτὰ εἰς τὴν ἀδικουμένην ἑταιρείαν, ἠπέλιθον βίαν καὶ ἀπηύθυναν ἔκκλησιν πρὸς τὰς λοιπὰς δυνάμεις. Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία προέτεινε διαιτησίαν μετὰ τῆς ἑταιρείας, ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καὶ τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὅτε τῷ 1873 ἡ ἑταιρεία ἐπώλησε τὰ δικαιώματα αὐτῆς, καὶ νέα ἑταιρεία, ἧς ψυχὴ ἦτο καὶ πάλιν ὁ Σερπιέρης, ἔτυχε τῆς παραχωρήσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς πληρωμῆς βαρέος φόρου 44 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ μεταλλεύματος τοῦ ἐξαγομένου ἐκ τῶν ἐκβολάδων καὶ τῶν σκωριῶν. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ φόρος οὗτος ἦτο βαρύτερος ἢ ὅ τι ἠδύνατο νὰ πληρόνη ἡ ἑταιρεία, ἠλαττώθη κατόπιν, ἀλλ' ἀφ' οὗ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ὑπέστησαν τὰς συνήθεις ἐν τοιαύταις παραβάσει ἐπιχειρήσεσι κερδοσκοπικὰς ζημίας.

Τὰ δ' ἐπόμενα δύο ἔτη τὰ προηγηθέντα τῆς μεγάλης κρίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος διήλθον ἐν Ἑλλάδι ἐν μέσῳ κοινοβουλευτικῶν καὶ συνταγματικῶν ἀγῶνων. Πολιτικοὶ ὅποιοι ὁ Δεληγεώργης καὶ ὁ Βούλγαρης, οἵτινες εἶχον σπουδαίως δράσει κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος, ἐπέισθησαν, ὅτ' ἔγειναν πρωθυπουργοὶ, ὅτι δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν τολμηρῶν δημοκρατικῶν θεωριῶν, ἃς ἐκήρυττον, ὅτε ἦσαν ἀντιπολιτευόμενοι. Ὅντες φιλελεύθεροι, μετεβάλλοντο πολλάκις εἰς συντηρητικούς, ὅτε κατεῖχον τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου ἀπέβαλλον τὴν δημοτικότητα αὐτῶν παρὰ τοῖς προτέροις θαυμασταῖς. Διὰ δραματικῆς περιπετείας ὁ Δεληγεώργης, ὅστις εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ περὶ τῶν ἀργυρείων τοῦ Λαυρείου, ἔπεσε μοιραίως ἔνεκα τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ὑπῆρξε τὸ εἶδωλον τῶν φοιτητῶν τοῦ 1862, ἔμελλε νὰποβῆ ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρικῶν αὐτῶν διαδηλώσεων ἐν ἔτει 1873, ἐπειδὴ ἠρνήθη νὰνασυστήσῃ τὴν πανεπιστημιακὴν φάλαγγα τὴν ἰδρυθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ δ' ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ διάδοχος αὐτοῦ Βούλγαρης κατηγορήθη ἐπὶ παραβάσει τοῦ πεντηκοστοῦ άρθρου τοῦ Συντάγματος, ἐπειδὴ ἐν συνεδρίᾳ τῆς 30 Νοεμβρίου τοῦ 1874 ἐθεώρησεν ὡς νόμιμον ἀπαρτίαν μὴ συγκροτηθεῖσαν ἐκ τοῦ ἡμίσεος πλέον ἑνὸς τοῦ ὅλκου ἀριθμοῦ τῶν τότε ζώντων βουλευτῶν. Ἐπὶ τούτοις οἱ ἡγέται τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐκήρυξαν, ὅτι κινδυνεύει τὸ Σύνταγμα, δεκαεννέα ἡμερίδες τῶν Ἀθηναίων ἀπηύθυναν πρὸς τὸν λαὸν ἔκκλησιν, ὅπως

Ἡ Τριπόλις περὶ τὸ 1834 κατὰ τὴν ἐν τῷ Στρατ. ἀρχεῖῳ τοῦ Μονάρχου ἔγχρωμον εἰκόνα τοῦ Βασιλεῦς (Ἰδε σελ. 99).
λοχαγοῦ Koellnberger, ἧς πιστὸν ἀντίγραφον ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἰστορ. καὶ ἔθνολ. ἑταιρείας (Ἰδε σελ. 99).

σώση αὐτὸ, τὰ ὀνόματα τῶν ὑπουργικῶν βουλευτῶν τῶν ἀποτελεσάντων τὴν ἀκανόνιστον ἐκείνην ἀπαρτίαν ἐμυκτηρίσθησαν καὶ ἐπωνομάσθησαν *στηλῖται*, συγχρόνως δὲ δύο τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργείου κατηγγέλθησαν ἐπὶ δωροδοκία ἐπ' εὐκαιρία τοῦ διορισμοῦ ἀρχιεπισκόπων τινῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῷ 1875, καὶ ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὅστις εἶχε πρὸ μικροῦ φυλακισθῆ ὡς γράψας τὸ δριμὺ ἄρθρον *Τίς πιαίει*, ὅπερ ὑπετέθη ἀπευθυνόμενον κατὰ τῆς βασιλείας, διωρίσθη τὸ πρῶτον τότε πρωθυπουργός. Ὦν υἱὸς τοῦ πρότερον ἐν Λονδίῳ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἱστορικοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εἶχε διδαχθῆ ὡς γραμματεὺς πρεσβείας παρὰ τῷ πατρὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ ἀγγλικά ἔθιμα, εἶχε παρακαθήσει ἐν τῇ ἔθνικῃ συνελεύσει, εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς Λονδῖνον, ὅπως διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα τῶν φρουρίων τῆς Κερκύρας, καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ πρῶτον πείραν διοικητικὴν ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλ' ἡ ὥρα τοῦ Τρικούπη δὲν εἶχε σημάνει ἀκόμη· καὶ ὅμως αἱ ὑπ' αὐτοῦ διεξαχθεῖσαι ἐκλογαὶ ὑπῆρξαν ἀπηλλαγμέναι πάσης κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως, καὶ ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν Κουμουνδοῦρον νὰ τύχη παρὰ τῆς νέας βουλῆς ψήφου ἀκυρώσεως ἅπαντας τοὺς νόμους τοὺς ψηφισθέντας ὑπὸ τῆς ἀντισυνταγματικῆς ἀπαρτίας. Τῷ δὲ 1876 ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη κατηγορήθησαν ἐπὶ παραβάσει τοῦ Συντάγματος, καὶ δύο τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐδικάσθησαν καὶ κατεδικάσθησαν ἐπὶ δωροδοκία, οἱ δὲ δεκάσαντες τοὺς ὑπουργοὺς ἀρχιεπίσκοποι καθηρέθησαν ὡς σιμωνιακοί. Ἄλλὰ τὰ διεθνῆ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπέσπασαν τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἐκείνων ζητημάτων καὶ συνήνωσαν τοὺς ἀντιπάλους πολιτευτὰς εἰς κοινὸν δεσμὸν φιλοπατρίας.